

ALDAKETAREN TEORIA
**EUSKADIKO KERIK
GABEKO HONDARTZAK**
PROGRAMARI APLIKATUTA

URRIA 2023

AURKIBIDEA

1. SARRERA	2
2. METODOLOGIA	4
2.1 Diseinua	4
2.2 Biztanleria eta lagina	4
2.3 Datuak biltzea eta aztertzea	5
3 EMAITZAK	5
4 ONDORIOAK ETA GOMENDIOAK	16
5 ERREFERENTZIA BIBLIOGRAFIKOAK	18

1. SARRERA

Esku-hartze eta programa komunitarioak konplexuak dira berez, eta askotariko osagaiak eta eragileak daude tartean. Konplexutasun hori dela eta, osasun komunitarioan garatzen diren ekintza ugariak ebaluatzeko azterlanak urriak dira. Hala ere, ebaluazioa beharrezko fasea da, ez emaitzei dagokienez bakarrik, baita programaren¹ egiturari eta garapenari ere. Bai osasun komunitarioan, bai osasunaren sustapenean, programa baten plangintza-etapa guztietan parte-hartze komunitarioa funtsezkoa da²; horregatik da garrantzitsua parte-hartzea ebaluazio-fasean txertatzea.

Azken urteotan, partaidetza-ereduak dituzten esku-hartze komunitarioak ebaluatzeko interesa areagotu egin da. Aldaketaren teoria esku-hartze komunitarioetan ebaluazio parte-hartzailea errazteko tresna bat da, eta aldaketa lortzeko mekanismo inplizituak identifikatzea du helburu. Mapa kontzeptual gisa irudikatu ohi da, eta programa batek nola funtzionatzen duen azaldu nahi du, osagaiak eta elementuen arteko lotura barne: helburuak, espero diren emaitzak eta zer ekintzaren bidez lortu nahi diren³.

Aldaketaren teorian oinarritutako ebaluazioak programa batek nola eta zergatik funtzionatzen duen ulertzearen garrantzia azpimarratzen duten metodoen bilduma bat barne hartzen du, aldez aurretik ezarritako helburu batzuk lortu diren ebaluatzerara mugatu gabe. Metodologia horrek programaren bidez lortu nahi ziren aldaketak identifikatzen laguntzen du, egindako ekintzak eskura dagoen ebidentziarekin koherenteak badira eta aldez aurretik ebaluatu badira. Eredu horiek baliaigarriak dira komunitatearen parte-hartzea beharrezkoa den testuinguru konplexuetan garatutako maila anitzeko esku-hartzeak ebaluatzeko⁴.

2021ean, Eusko Jaurlaritzako Osasun Saileko Osasun Publikoaren eta Adikzioen Zuzendaritzak Kerik Gabeko Guneak ekimena jarri zuen abian. Ekintza kerik gabeko espazio sinbolikoak sortzean datza, eremu fisiko bat mugatuz (hondartzak, haurrentzako parkeak, eskola-inguruneak, osasun-zentroak, etab.), non ez erretzea gomendatzen den.

Osasunaren Mundu Erakundearen (OME) MPOWER planak, herrialdeei tabakoaren epidemiaren aurka borrokatzeko Esparru Hitzarmeneko akordioak betetzen laguntzeko abian jarritakoak, sei neurri-mota ezartzen ditu⁵, eta, ingelesezko siglen arabera, honela sailkatzen dira:

Monitor Tabakoaren kontsumoa eta prebentzio-politikak zaintzea

Protect Herritarrak tabakoaren ketik babestea

Offer Tabakoa uzteko laguntza eskaintzea

Warn Tabakoaren arriskuez ohartaraztea

Enforce Tabakoaren publizitateari, sustapenari eta babesari buruzko debekuak betearaztea

Raise Tabakoaren gaineko zergak handitzea

Plan horren esparruan, Eusko Jaurlaritzako Osasun Sailak, Osakidetzarekin batera, Tabakoaren Kerik gabeko Euskadi⁶ estrategia jarri zuen martxan. Estrategia horretan, kerik gabeko guneen ekimena sartzen da, herritarrak babesteko eta sentsibilizatzeko neurrien konbinazio gisa.

Gainera, ekimenak Adikzioei buruzko Euskadiko VIII. Planaren 2023-2027 helburuak lortzen laguntzen du, jokabide osasungarriak sustatzen dituzten eta substantzien eta adikzio-jokabideen kontsumoa desnormalizatzen laguntzen duten inguruneak aktibatzen baititu. Zehazki, 1. lerroan honako hau proposatzen da: "Alkoholaren, tabakoaren eta kalamuaren kontsumoa desnormalizatzerantz bideratutako ekintzak garatzea, bereziki nerabeen eta gazteen artean; besteak beste," ez kontsumitzeari "prestigioa ematea, kerik gabeko guneen sarea zabaltzea eta sendotzea, alkoholik gabeko espazioak bultzatzea eta zabaltzea".

Kerik gabeko espazioen ekimenen eraginkortasunari dagokionez, ebidentzia zientifikoa dago ingurune horiek laguntzen dutela bigarren eskuko kearen esposizioa, tabako-kontsumoaren esposizio soziala eta, neurri handi batean, zigarro-zigarrokinen ondoriozko hondakinaren kantitatea murrizten^{7,8,9}.

Frogatu da, halaber, bigarren eskuko kearen eraginpean egoteak zerikusia duela osasunerako kaltegarriak diren emaitzekin, hala nola arnasketa-nahasmenduekin, gaixotasun kardiobaskularrekin eta biriketako minbiziarekin⁷. Esposizio hori laburra bada ere, osasun-arazoak eragiten dizkie erretzaile ez direne¹⁰.

Tabakoaren kontsumoak osasunean duen eragin negatiboari ingurumenean duen eragin negatiboa gehitu behar zaio. Zigarrokinak degradatzeko denbora luzea behar duten hondakinak dira, non kutsatzaile metalikoak askatzen dituzten, itsasoko biodibertsitatearentzat kaltegarriak izan daitezkeenak, itsas organismoen sistemak alda ditzaketenak eta, irenstearen bidez, pertsoneri kalte egin diezaieketenak^{11,12}.

Ekimena Euskal Autonomia Erkidegoko (EAE) 5 udalerritako 7 hondartzatan esperientzia pilotu batekin hasi zen 2021eko udan. 2022. urtean Kerik Gabeko Guneen Sarea (KGGu) eratu zen, eta 55 udalerririk eta 20 hondartzak osatzen zuten. Urte bereko udan, programak hondartzen ingurune espezifikoan izandako eraginaren ebaluazioa egin zen emaitzei dagokienez, ia esperimentalak ziren diseinu baten bidez. Bertan, programari atxikitako 6 hondartza ekimenean parte hartzen ez zuten 6 hondartzarekin alderatu ziren, eta kontroleko hondartza gisa jarduten zuten. Emaitzen arabera, eragin positiboa izan du tabako-kontsumoaren eta hondartzetako kearen esposizioaren murrizketan. Hala ere, programaren existentziari eta osagaiei buruzko ezagutza mugatua zela ikusi zen.

Kontuan hartuta ebaluazio hori emaitzetan oinarritu zela eta ez prozesuan, eta inplikaturako eragileei ez zitzaizela ahotsik ematen, beharrezkotzat jo zen azterlan kualitatibo bat egitea, **zeinaren helburua aldaketaren teoria garatzea baita, KGGu programak hasieratik 2023ko irailera arte Euskal Autonomia Erkidegoko hondartzetan izan duen eragina eta garrantzia berriz diseinatzeko eta ebaluatzeko, interes-eragileen parte-hartzearen bitartez.**

2. METODOLOGIA

2.1 Diseinua

Ikerketa kualitatibo bat da, banakako elkarrizketen eta foku-talde parte-hartzaile baten bidez. Azterlanaren eremua EAE izan zen, zehazki, Euskal Autonomia Erkidegoko KGGu sareari atxikitako hondartzak. Alde batetik, elkarrizketa erdiegituratuak egin zitzaizkien programari atxikitako hondartzeekin harreman zuzenean lan egiten zuten pertsonen. Eta, bestetik, foku-talde bat egin zen metodologia parte-hartzailearekin, aldaketaren teoria jarraituz Kerik Gabeko Hondartzak programaren kudeaketan inplikaturako profesionalekin.

Elkarrizketak egin eta foku-taldea antolatu aurretik, online galdetegi bat egin zen, hondartzetako berariazko ingurunean inplikaturako profesional guztiei zuzendua, ebaluazioa egokiago bideratzeko eta programaren egoeraren lehen azterketa egiteko. Galdetegiaren xede izan ziren pertsonak hautatzeko, honako aldagai hauek hartu ziren kontuan: lanpostua, udalerrria, programa sustatzeko inplikazio-maila eta balorazioa (gogobetetzea, hobetzeko proposamenak). Galdetegia sarera atxikitako 14 udalerrietatik 7k bete zuten. Informazioaren azterketa deskriptiboa egin zen, azterketa kualitatiboa diseinatzen laguntzeko.

2.2 Biztanleria eta lagina

Kerik Gabeko Hondartzak/Playas Sin Humo programan parte hartzen duten agenteen bi profilen laginketa intenzionala egin zen, (1. taula). Alde batetik, programa gauzatzean zuzenean inplikaturako pertsonak hautatu ziren, eta haien profil profesionalak osasuna sustatzekoak, osasun-hezkuntzakoak edo adikzioetakoak ziren (guztira, hiru emakume eta gizon bat). Bestalde, programari atxikitako hondartza batzuetako langileak hautatu ziren; zehazki, hiru sorosle eta ingurumen-teknikari bat (guztira, emakume bat eta hiru gizon).

1. Taula Parte-hartzaileen ezaugarriak eta ikerketa-teknika mota

	Sexu	Profil	Lurralde	Mota
Foku-talde	Gizona	Osasuna sustatzeko teknikaria	Gipuzkoa	Presentziala
	Emakumea	Osasun-hezkuntzako teknikaria	Gipuzkoa	
	Emakumea	Osasun-hezkuntzako teknikaria	Araba	
	Emakumea	Adikzioen teknikaria	Araba, Bizkaia, Gipuzkoa	
Banakako elkarrizketak	Gizona	Soroslea	Araba	Presentziala
	Gizona	Soroslea	Gipuzkoa	Presentziala
	Emakumea	Ingurumen-teknikaria	Araba	Telefonikoa
	Gizona	Soroslea	Bizkaia	Presentziala

Iturria: Geuk egina

2.3 Datuak biltzea eta aztertzea

Osasun Saitetik kanpoko ikertzaile batek, parte-hartzaileekin zuzeneko harremanik izan gabe, talde fokala dinamizatu eta banakako elkarrizketak egin zituen. Bi teknika horietarako gidoi erdiegituratu bat erabili zen. Foku-taldearen gidoiak (2. taula) aldaketaren teoriaren³ eredu aplikatzeko metodologia-jarraibideak jarraitu zituen. Banakako elkarrizketetan honako gai hauek lantzen ziren: programaren ezagutza eta garrantzia, tabako-kontsumoa eta hondartzetako hondakinak, ekintza eta alderdi erraztaileak eta hobetzekoak. Foku-taldeak 2 orduko iraupena izan zuen, eta elkarrizketek, batez beste, ordubeteko iraupena.

Saio bakoitzaren aurretik, baimen informatua eskatu zitzaizen parte-hartzaileei. Foku-taldea eta banakako elkarrizketak audioan grabatu ziren, eta ondoren transkribatu. Azterketa tematiko bati jarraituz aztertuko dira. Foku-taldearen kasuan, saioan landutako diagramari argazkia atera zitzaion, analisisian sartzeko eta aldaketaren teoriaren kontzeptu-mapa egiteko.

2. Taula Plangintza- eta ebaluazio-fasean aldaketaren teoriari buruzko galderak

1 Epe luzeko aldaketak identifikatzea	Zer lortu nahi da Kerik Gabeko Hondartzak programarekin?
2 Epe ertain eta luzerako aldaketak identifikatzea	Zer emaitza lortu beharko lirateke epe ertain eta laburrean 1. puntuan ezarritako epe luzeko emaitzak lortzeko?
3 Ekintzak identifikatzea eta planifikatzea	Zer ekintza egin dira edo egin behar dira tarteko emaitzak lortzeko?
4 Ebaluazioa	Espero diren emaitzei buruzko daturik ba al dugu, eta espero ez diren beste emaitzarik? Ebidentzian oinarrituta dago?
5 Hausnarketarako eta eztabaidarako galderak	Zuen ustez, zergatik eta nola eraman zitzaketen ekintza horiek emaitza horiek? Zer ari ginen onartzen gertatzea? Ebidentzian oinarrituta zegoen? Zuen ustez, zeintzuk izan daitezke emaitza hori lortzen lagun dezaketen bideratzaileak eta oztopoak? Zehaztutako aldaketak al dira epe luzeko emaitzak lortzeko beharko ditugun bakarrak? Ba al dugu programa aurrera eramateko beharrezko baliabiderik? Gure kontrolatik kanpo, ba al dago baldintza horiek epe labur eta ertainean lortzeko gaitasunari eragiten dion baldintzarik?

3. erref. egokitua

3 EMAITZAK

Jarraian, **programan parte hartzen duten profesionalei zuzendutako galdetegiaren bidez** bildutako emaitzak aurkezten dira. Kerik Gabeko Guneen Sarea eratzearen gogobetetze-maila 5 puntutik 3,75ekoa zen. Kerik Gabeko Hondartzak/Playas Sin Humo ekimenaren zabalkundea, kartelen eta hondartzetako seinaleen bidez, udalerrien % 87,5ean egin da. Udalerrien % 37,5ek megafonia erabili zuten informazioa eskaintzeko eta ez erretzea gomendatzeko. % 25ek baino ez zuten programarekin lotutako jarduerarik egin, hala nola informazio-kartelen erabilera udalerriko

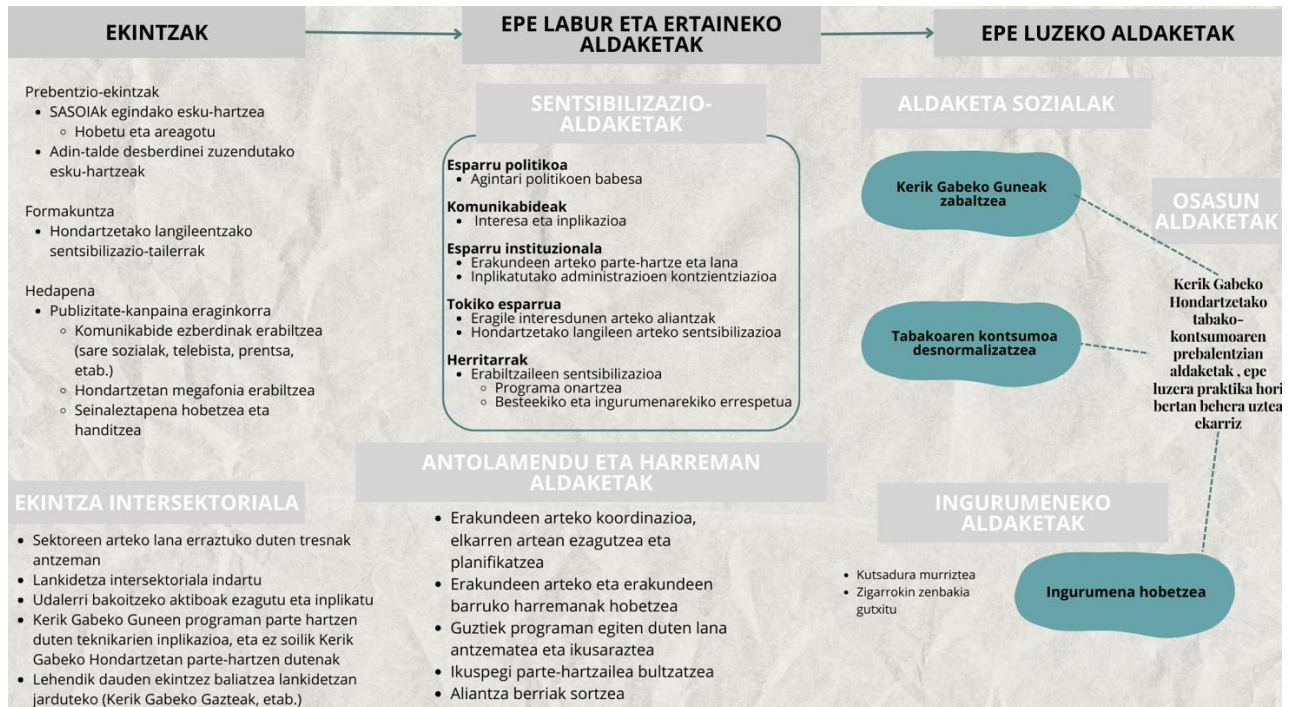
establezimenduetan eta liburuxken banaketa. Hondartza batzuetan adikzioak prebenitzeko talde batek egindako dinamizazio esku-hartzeaz gain, aholku labur bat ematen da eta tabakoak osasunean eta ingurumenean dituen ondorio kaltegarriak buruzko informazioa banatzen da.

Udalerrietako teknikariek honako hobekuntza-proposamen hauek egin zituzten:

- Kanpaina gehiago zabaltzea hondartzetako megafoniaren bidez.
- Esteka edo telefono-zenbaki bat jartzea, erretzeari uzteko aukerarik onenen berri izateko.
- Koordinazio handiagoa (aurrez aurreko edo online jarraipen-bilerak).
- Kontzientziazioa gehiago lantzea.
- Jarduera ludiko, erakargarri eta jai-girokoren bat egitea, ekimena ezagutarazteko.
- Zigarrokinek ingurune naturalean hondakin kutsagarri gisa dakarten kaltearekin lotutako kanpainak egitea.
- Amaierako ebaluazio-txosten osatuagoak egitea (erabiltzaileei egindako inkestak), udalerrri bakoitzari buruzko berariazko informazioarekin.
- Inkestak egiten direnean abisatu, programaren jarraipenaren berri eman, etab.

Bi teknika kualitatiboetan **aldaketaren teoria aplikatuz** lortutako emaitzei dagokienez, parte-hartzaileen diskurtsoek elkarren artean lotutako bost arlotako aldaketak azpimarratzen zituzten (1. irudia). Epe labur eta ertaineko aldaketen artean, batetik, sentsibilizaziokoak zeuden, eta, bestetik, antolakuntzakoak eta harremanetakoak. Osasunean, gizartearen eta inguruan izandako aldaketak epe luzean aldaketa gisa identifikatu ziren.

1. Irudia. Kerik Gabeko Hondartzak programaren aldaketaren teoria: espero diren aldaketak eta egin beharreko ekintzak

Iturria: Geuk egin

Epe luzeerako aldaketen kasuan, parte hartzen duten eragileak ados daude programak dituen helburuei buruz. Programaren azken helburua biztanleriaren osasunean aldaketa bat eragitea da, Kerik Gabeko Hondartzak/Playas Sin Humo hondartzetan tabako-kontsumoaren prebalentzia murriztea lortuz, epe luzean praktika hori bertan behera uzteko.

«Nire helburu nagusia, tabakoaren kontsumoa murriztea .» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

"Nik imajinatu dut, jendeak ez duela erretzen hondartzetan (...), uste dut, baina maximoa jendeak leku publikoetan ez erretzea izango da. (Ingurumen-teknikaria)

«.... pixka bat hori, Kerik Gabeko Hondartza eta Kerik Gabeko Espazioak, pixka bat, beno, ez dakit, jendea kontzientziatzeko, ezta? Eta ea apurka-apurka hondartzetan erretzeari uzten zaion.» (Soroslea).

Azken emaitza hori lortzeko, diskurtsoek **epe luzeerako hiru aldaketa** nabarmendu eta horiei garrantzia ematen diete. Alde batetik, Kerik Gabeko Guneak/ Espacios Libres de Humo zabaltzeari eta tabako-kontsumoaren desnormalizazioari erreferentzia egiten dioten bi aldaketa sozial identifikatzen dituzte.

Kerik Gabeko Guneak/Espacio Libre de Humo zabaltzearen kasuan, helburua herritarrak tabakoaren kearen eraginpean egoteak dakartzan ondorio kaltegarrietatik babestea da, bereziki adingabeengan, giro osasungarria eta osasunaren sustapena sustatuz. Espazio horiek hondartzetatik haratago zabaltzea ere azpimarratzen da.

«Beno, kerik gabeko giro edo tokiak sortzea hori eta haurrena, edo kearekin hazi nahi ez duten horietakoa ...» (Soroslea)

«Honako helburu hauek ditu: giroak sortzea... Kerik gabeko guneak, ...» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

«Niretzat Kerik Gabeko Guneak zabaltzea zen helburua.» (Adikzioen teknikaria)

Desnormalizazioari dagokionez, parte hartu duten eragileek nabarmendu dute erretzea praktika normalizatua dela gaur egun. Beren ustez, tabakoaren kalteak kontuan ez hartzea ekar dezake, baita tabakoa goiz kontsumitzen hastea eta, bereziki, gazteen artean bapeagailuak erabiltzea ere. Beraz, beharrezkoa da helduek portaera osasungarriaren eredu gisa jokatzeko haurren artean, eta gazteen artean tabakoaren eta horren ondoriozko produktuen kontsumoa erakargarria ez izatea. Aldaketa horiek funtsezkoak dira tabakismoaren normalizazioa lehengoratzeko eta haurren artean kontsumo goiztiarra saihesteko.

"Nik argi daukat desnormalizazioa. Hau da, ez da normala. Ez pentsa ez dakidanik. Erretzea kaltegarria da eta zergatik ez dugu behar (...) (Osasuna sustatzeko teknikaria)

"...gero eta normalizatuagoa dagoen gauza bat da, erretzea, eta gazteak ere gero eta azkarrago hasten dira erretzen, bai, agian bide horretatik joango litzateke. Orain ikusten duzu, halaber, vaperrak oso modan daudela, haurrak erretzen ikusten dituzula eta dena oso normalizatuta dagoela "(Soroslea).

«Bai, tira, estrategikoa da adingabea babestea eta helduak portaera-eredu bat izatea edo izatea, ezta? Desnormalizatu .» (Adikzioen teknikaria)

Halaber, epe luzerako emaitza gisa, aldaketak planteatzen dira ingurunean. Bertan, hondartzan kutsadura eta zigarrokin kopurua murriztea aipatzen da, ingurumena hobetzen laguntzeko:

«Ingurumena babestea .» (Adikzioen teknikaria)

«Eta beste bat kutsadura da, batez ere zigarrokinen kutsaduraren hondakinak, zigarrokinak... Ez da normala edonora botatzea.»(Osasuna sustatzeko teknikaria)

« Ingurumena babestea .» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

Sorosleek beraien diskurtsoan nabarmendu zuten ohikoa izaten dela hondartzetan zigarrokinak aurkitzea. Elkarrizketatutako pertsonen ikuspegitik bertatik aipatzen da egoera hori, baina baita hondartzetako garbitzaileekin duten harremanaren bidez ere; izan ere, langile horiek adierazi dute tabakoaren ondoriozko hondakinak izatea ohikoa dela.

«Bai, gehiegi ere ez, baina bai, bai, egon ohi da. Bai, garbitzailea datorrenean, eta, hala denean, bai, lurra biltzen du, bai, aurkitu egiten du .» (Soroslea)

«... Eta hori esan zidan, bada, aurreko egunean jende asko egon zen egun batean, pentsa 3-4 eguneko bero handia egon dela, jende asko egon dela eta hurrengo egunean hauek garbitzen hasten direla eta 200 zigarrokin ere atera ditzaketela. Hau da, noski, hondartza hondartza bat da, (...) hori da, baina beste hondartza batzuekin alderatuta, handiagoa da .» (Soroslea)

"Bai, baina azkenean zigarrokinak eta (...) ikusten dira, baina beti zigarrokinak daude, beraz. " (Soroslea)

Epe labur eta ertainera, programan parte hartzen duten eragileen sentsibilizazioa aldatzea proposatzen da: arduradun politikoak, komunikabideak, erakundeak, tokiko eragileak eta herritarrak.

Diskurtsoan, teknikariek **agintari politikoek laguntza** behar zela azpimarratu zuten. Adibide ugari aipatzen ziren, non alkatetzak edo zinegotzigoak ez zuen programa babesten, eta horrek zenbait udalerritan ekimenak aurrera egitea oztopatzen zuen. Beraz, lehen aldaketetako bat arduradun politikoek babesa izatea zela uste zuten. Halaber, **erakundeek** inplikazioaren eta kontzientziazioaren garrantzia azpimarratzen zuten, baita erakundeek arteko lanaren beharra ere.

«Garrantzitsuena edo funtsezkoena arduradun politikoek inplikazioa argi egotea da. Horiek hartuko dituzte ekintzak, azken finean, zerbait jartzeagatik. Ba, esan gabe doa, askok erretzen duten horien sentsibilizazioa litzateke. Baina, tira, sentsibilizazioa agintari politikoengandik goa.» (Osasuna sustatzeko teknikaria)

«Egia da ni zenbait teknikarirekin hitz egiten aritu naizela, haiek bai baitzeuden interesatuta; adikzio-teknikari batzuk bai zeuden programan interesatuta, baina lehen oztopoa zinegotziarengan edo alkatearengan bertan zuten .» (Adikzioen teknikaria)

«Edo ekimena onar dezatela, gure lana bakarrik ez den eta gure zeregina bakarrik ez den beste erakundeak, guretzat lanean ari ez direnak. Hasiera batean, gustatzen bazaizkie, erakundearteko taldeak ditugu, printzipioz, ekimenak ondo iruditzen zaizkienak, baina ez daude ados gero izan daitezela, gristatu daitezela ...» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

«Baina, biztanleez gain, lehenik eta behin, egon beharko luketenen, hau da, kontzientziatuta egon beharko luketenen, eta guztiak batera joan beharko luketenen, erakundeak dira .» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

Komunikabideei dagokienez, azterlanean parte hartu zutenek uste zuten beharrezkoa zela ekimena eta haren mezua hainbat metodoen bidez zabaltzea; horregatik, komunikabideak tartean sartzeak funtsezko aldaketa dakar.

«Azkenean, sare sozialak, azaldu nola garrantzitsua den edo telebista eta halako ...» (Soroslea)

«... iragarki bat jar dezakezu Instagramen, inguruan daudenei jauzi egiteko, eta horrela iritsiko zaie kartela baino lehen, edo, bada, adineko jendeari, bada, beste metodo batzuk, bada, edo prentsan prentsa ikus dezaten telebistan, edonon, baina ez mugatu (...) baizik eta jendearengana iristeko beste metodo batzuk bilatzen saiatu .» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

Gainera, epe labur eta ertainean identifikatutako beste aldaketa bat hondartzetako langileak eta erabiltzaileak **sentsibilizatzea** zen. Tokiko eremuan, programan interesa izan dezaketen eragileen arteko aliantzak indartzea aipatzen zen. Ekimena herritarrek onartu behar dutela

nabarmendu zuten, eta gainerako pertsonetikiko eta ingurumenarekiko errespetuzko jarrera erakutsi, epe luzera ezarritako aldaketak lortu ahal izateko.

«Sorosleen gaia ondo legoke. Sentsibilizatu ez dezaten saiatzea... Ez dakit debekatzea ala ez ...» (Soroslea)

«Hondartzetan dauden pertsonak sentsibilizatu egin beharko lirateke.» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

«Gure ekimena ezagutzen duten eta onartzen duten biztanleek.» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

«Baina horretarako bertako langileekin lan egin behar dugu .» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

«... besteak errespetatzea eta jendea errespetaraztea, ez, gogaitu egiten nauzu. Hori askotan ez da hain normalizatua, ez gara gai niri esateko. Ez dut hori onartu beharrik. Hau da, besteak errespetatzea eta errespetaraztea.» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

Antolamendu- eta harreman-aldaketen artean, epe labur eta ertainean erakundeen arteko koordinazioa aipatu zen, non lankidetzaz, harremanen hobekuntza eta erakunde bakoitzaren lanaren aitortzea behar diren aurrera egiteko.

«Pentsamolde hori izan behar dugu, alegia, erakundeok elkarlanean lan egiteko gaudela .» (Adikzioen teknikaria)

«Ekintza paraleloak egiten ari gara, (...) nik ez daukat atxikita dauden udalerrien zerrendarik. (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

"Eta esan dut guk ez dugula harremanik; izan ere, hori, ke-jendearekin, ez digute guri txostenik pasatzen, edo gurekin hitz egiten dute, edo gure bulegora etortzen dira hilabetea nola igaro duten esatera, edo ez dakite, baina, noski, ez dugu harremanik .» (Ingurumen-teknikaria)

«Hau ez da nire lana, zeren eta (...) ren laguntzarik gabe Nik, laguntzarik gabe, ezin dut bakarrik lan egin, behar ditudalako eta horixe transmititzen saiatzen naizelako beti. Nik bai uste dudala, beren errekonozimendua izan behar dutela eta bai, eta agertu behar duela eta errazagoa izan behar duela .» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

Era berean, udalerrri bakoitzean dauden aktiboak hobeto ezagutzea eta erabiltzea proposatzen zen, hala nola ikastetxeak, elkarteak, gizarte-etxeak, kirol-eskolak eta abar, eta horien artean aliantza berriak sor daitezke.

«... Ikastetxeetan ez ezik, kultura-eremuetan, liburutegietan, gizarte-etxeetan eta abar ere izan dira ...» (Adikzioen teknikaria)

«x hondartzan ez dute surf eskolarik x -tik datoz surfa egitera, eta x hondartzan daudenak kanoak dira paseatzeko, uste dut bi daudela, bai, abentura-kirolak egiten dituztenak eta gero x koloniak daude, x hondartzara ere etortzen dira, dezente. Agian, hortik ere ondo legoke bultzatzea. " (Soroslea)

Definitutako aldaketak lortzeko **ekintzei** dagokienez, hainbat motatako ekintzak planteatzen dira: prebentziokoak, prestakuntzakoak eta hedapenekoak, baita sektoreen arteko ekintza gisa multzokatutako beste batzuk ere.

Kerik gabeko guneean tabako-kontsumoa **prebenitzio-ekintzei** dagokienez, teknikariek eta hondartzetako langileek ezinbestekotzat jotzen zuten orain arte egindako dinamizazio-esku-hartzea. Esku-hartze hori udan egiten da sareari atxikitako hondartza batzuetan. Programaren inguruko informazioa erabiltzaileen artean banatzea du helburu, sentsibilizazioa bultzatuz eta ekimenari buruzko iritziak bilduz. Esku-hartze horren bidez lortutako emaitzak programak dituenak dira.

Hala ere, hori zabaltzea proposatzen da, adin-talde desberdinei berariaz zuzendutako prebentzio-ekintzen bidez. Gainera, diskurtsoan, sorosleek esku-hartze horretan hobetu zitezkeen zenbait alderdi aipatu zituzten: hondartzen hautaketa, egiteko unea eta kokapena. Aurreko guztiak, adierazi zutenez, ekintzak eragin handiagoa izaten lagunduko luke.

«Halaber, beno, ekintzak egiten diren hondartza-denboraldiaren barruan, baina, tira, azkenean, uste dut oso puntualak direla dinamizatuko dutenean, eta, beraz, hori zabaltzea egin ahal izango balitz, ezta? Ea, azkenean, dinamizatzen duten ekintzak egiten diren, gehiago ikusaraz daitekeen, horrek inplikatzeko duen; izan ere, adin desberdinetan inplikatu zaitezke, hau da, ekintza mota gehiago ere egin ditzakezu, bada. Zer egiten duten, ba, zer egiten ari den, x ...» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

«Ba, abuztuan, jende gehiago dagoenean, ez, agian, eragin handiagoa izango luke, hori, egun bat abuztuaren erdian edo». (Soroslea)

"x ez dakit non jarriko zuten, beraz, beno, berdin, hori bai, jendea hondartzara sartzen denean, kanpaina bat egiten ari direla ikusten du. " (Soroslea)

"Adibidez, x-n x hondartzan baino askoz jende gehiago dago, agian x hondartzan jende gutxi dago. Adibidez, x-ko hondartzan berdina izango luke, inpaktu handiagoa.» (Soroslea)

Formakuntza-ekintzei dagokienez, parte hartzen duten eragileak ados daude hondartzetako langileek Kerik Gabeko Hondartzak/Playas Sin Humo programari buruzko informazioa eta prestakuntza jasotzeko beharrari buruz. Horrek langileak sentsibilizatzen lagunduko luke, eta erabiltzaileen artean mezuaren igorpena hobetzeko aukera emango luke. Zehaztu zen Bizkaiko sorosleek gutxieneko prestakuntza jaso zutela, eta Araban eta Gipuzkoan, berriz, sorosleek eta horien arduradunek ez zutela ia programaren berri.

«..., baina bururatzen zaidan modu erraz bat, gutxienez, web orrian daukagun informazioa zabaltzea da, langile horiek zer den jakin dezaten .» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

"Bai, baina tira, bide bat aurki daiteke horretarako hondartza-denboraldia hasi baino lehen, nolabait, prestakuntza udaletara zabaltzea dezakegu ea oso zaila den atxikitako udaletako langileak eta hondartzetako langileak etortzea, sorosleak, fisikoki, baina, tira, web gunean pixka bat egituratutako mezu elektronikoko bat bidaltzea eta langile horiei beraiek irekitzea, langile guztiek jakin dezaten zer den. " (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

«Ezagutu nuen, beno, guk hondartzetan koordinazioak ditugu eta, beno, pixka bat azaldu zigun, (...) urtean zehar, tira, udan, tira, postu bat jartzera etorriko zirela, pixka bat hori, Kerik gabeko hondartza eta kerik gabeko espazioak, pixka bat, tira, ez dakit, jendea kontzientziatzeko, ezta? Eta ea apurka-apurka hondartzetan erretzeari uzten zaion .» (Soroslea)

«Arduradunek, gure sorosleen arduradunek, ezetz esango nuke. Asko jota, egunen batean, hainbeste non hor gauden, gaia atera baita, baina ez.» (Soroslea)

«Beno, ea, programa bere horretan, izenarekin bakarrik, ulertzen dut tiroak nondik joan daitezkeen, eta, baina benetan ez nuen gehiago eta sakonago ezagutzen, eta hori galdetu nien. Lehenengo arduradunari eta gero koordinatzaileari galdetu nion ea ezagutzen zuen ekimen hau edo hau, nahi duzun bezala, eta ideiarik ere ez zuela .» (Soroslea)

Era berean, parte-hartzaileen diskurtsoek programaren inguruko ezjakintasun orokorra azpimarratzen zuten, eta horren ondorioz programaren garrantzia mugatua da. Beraz, programa bera zabaltzea dago jokoan, publizitate-kanpaina eraginkor baten bidez, eta horretarako hainbat proposamen jaso ziren. Alde batetik, komunikabideak erabiltzea, hala nola sare sozialak, telebista, prentsa, etab. Bestetik, hondartzetan megafonia erabiltzea programaren mezua helarazteko. Azken ekintza hori asko babesten dute azterlanean parte hartu duten pertsona guztiek. Sorosleen diskurtsoen artean hondartzetako seinaleak hobetzeko eta publizitate handiagoa egiteko beharra nabarmentzen zen, adibidez, uretako kirol-jardueren bidez.

"Nire ustez, epe luzerako helburu horiek lortzeko funtsezkoa da, ezta? Programa, hau da, emaitzetan, atentziona ematen duen gauzetako bat da ez dela ezagutzen. Orduan, bada, hori ezagutarazteko modua bilatu beharko litzateke, eta atera ditugun aukerei buruz ere hitz egin dugu.» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

«Agian, megafoniarekin mezuak esan eta horrela, ondo legoke .» (Soroslea)

«Eta inguruan egon naizenean eta horrela..., entzuten da eta megafonia jendearengana iristeko modu bat dela uste dut .» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

«Uste dut seinaleztapen gehiago, batez ere (...), nolabait ikusgarriago egitea .» (Soroslea)

"Kirol-jardueretan publizitatea jartzea ez dakit karpetan eta horrela ez, ez dakit banderatxoetan gauza horiek nire ustez, behintzat nik gauza horiei nahiko erreparatzen diet..." (Soroslea)

Ekintza intersektorialari dagokionez, teknikariek azpimarratu zuten programa sektore arteko ikuspegiaren bidez sustatzen zutela, erakundeartekotasun eraginkorraren eta herritarren parte-hartzearen bidez. Horretarako, sektore arteko lana erraztuko zuten tresnak ezagutzea, lankidetzala indartzea, lehendik zeuden aktiboak inplikatzeko, ahalik eta teknikari gehien inplikatzeko eta dauden ekintzez baliatzea (Kerik Gabeko Gazteak, txangoak, etab.) planteatzen zen.

«Bai, baina, agian, beste urrats bat eman behar da: hasieratik, erakundeen artekoa da, elkarlan handiagoa dago, hasieratik oso argi geratu behar da (...) oso argi geratu behar dela, lankidetzala»

lana dela, administrazio asko daudela atzean, eta profesional askoren lana behar dela, administrazio publiko eta pribatuena.» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

«Sektorearteko ekintza hori indartzea.» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

«Beno, pentsatzen dut gazteentzat eta horrela, urtean zehar txangoak egiten dituztenean, eta ba hori agian kontzientziazio bat egin dezakez.» (Soroslea)

«Ezagutzen dugun Kerik Gabeko Gazteak dugu (...) haiek egiten dituzte ekintza paraleloak, haiek egiten dituzte tailerrak... izan ere, azkenean ematen dute edo ez dute beste batzuek ematen, azkenean bai, atxiki zaitezke, egin dezakegu.» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

2. irudian, Kerik Gabeko Hondartzak/ Playas Sin Humo programa mantentzeko identifikatu ziren **elementu bideratzaileak eta oztopoak** jasotzen dira. **Egiturazko bideratzaile** gisa, baliabideak aprobetxatzea nabarmendu zuten, adibidez, hondartzetan megafonia erabiltzeko audioak, eta Osasun eta Adikzio Sailaren Zuzendaritzaren laguntza izaten jarraitzea. **Bideratzaile erlazional eta sozial** gisa, programan inplikaturako eta interesa duten teknikariak egotea, eta, gainera, gero eta kontzientzia handiagoa hartzea tabako-kontsumoari eta ingurumena babesteari buruz.

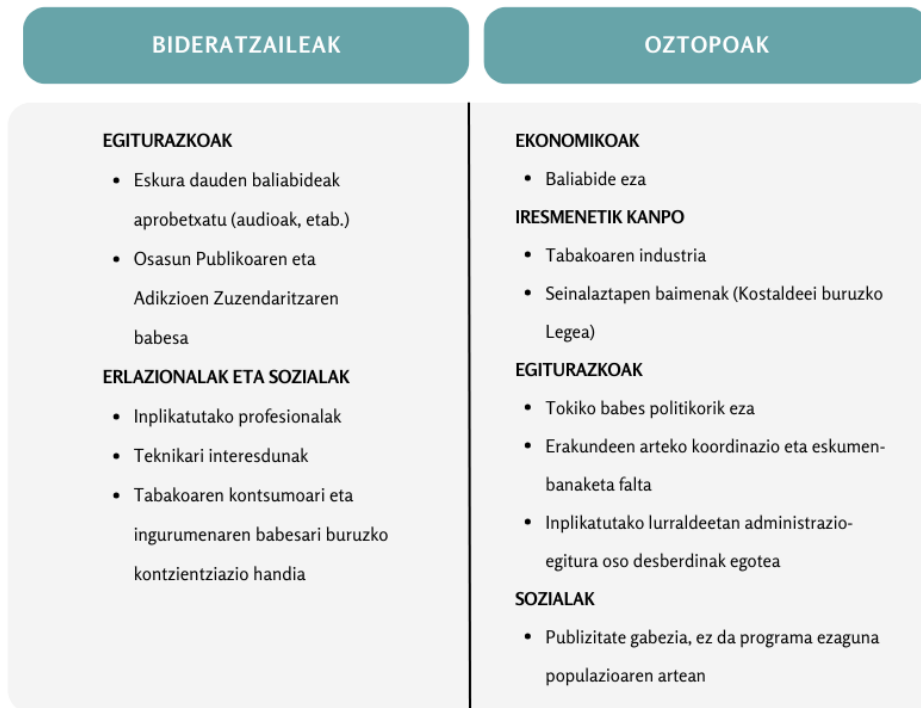
«Mezuak prest baditugu.» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

«Bai, eta tira, hori haiek gauzak prestatzen badituzte eta gero guri informazio hori ematen badigute paneletan jartzeko edo jakin dezagun, bada.» (Ingurumen-teknikaria)

«Beraz, nik uste dut jendea sentsibilizatuta dagoela, ikusten? Hau da, eta halaxe helarazi dute, izatez (...) Horregatik diot, sentsibilitatea dagoelako, sentsibilitatea dagoelako, nik uste dut badagoela. Hau da, eta batez ere tabakoarekin lotutako kalte guztiak gehiago ezagutzen direlako.» (Adikzioen teknikaria)

«Nik uste dut kontzientziazio handiagoa dagoela hondartza bat izateagatik, agian ingurumenean izango delako.» (Soroslea)

2. irudia. Kerik gabeko hondartzak programaren aldaketaren teoria: hura mantentzeko elementu bideratzaileak eta oztopoak

Iturria: Geuk egina

Oztopoei dagokienez, programari zuzendutako baliabide ekonomiko eta materialen falta azpimarratu zen. Irismenetik kanpoko zailtasunak planteatzen ziren, hala nola tabako-industriaren presioa eta hondartzetako seinaleztapenerako baimenak.

«Aurrekontu handiagoa.» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

«Bai, materiala edukiko bagenu, baietz uste dut, esaten dizudalako, horrekin ez duzu ezer egiten.» (Soroslea)

«Dirua.» (Osasuna sustatzeko teknikaria)

«...une honetarako material gehiago edo baliabide gehiago izatea.» (Adikzioen teknikaria)

«Eta, aldi berean, bai, zeren aurrean dagoenak, gezur guztiak esaten dituenak, berrogeita hamar mila gauza ordaintzen baititu toki guztietan, erretzen jarrai dezan. (Osasuna sustatzeko teknikaria)

«Tabako-industriak ere diru asko mugitzen du, beraz .» (Soroslea)

«Hondartzetan, Madrili ere baimena eskatu behar diogu, eta esaten dugu (...) Bai, barkatu, Kosta.» (Adikzioen teknikaria)

Era berean, tokiko babes politikorik eza eta erakundeen (udala, aldundia eta Eusko Jaurlaritza) arteko koordinaziorik eta eskumen-banaketa falta aipatu ziren. Gainera, inplikaturako hiru lurralde historikoetan administrazio-errealitate desberdinak daude.

«Ez dakit, eskumenarekin arazoak ditugu, Eusko Jaurlaritzaren ekimen bat bada, orduan, Aldundiko teknikariek ez dute aplikatu nahi, guk zintzilikatuko ditugun dominak direlako, nire erakundearen logoa agertuko delako edo ez delako agertuko, nik zuretzat lan bat egingo dut.»

«Ez, hau da, ez, zeren kabinetea, kabinetea, gure beste oztopo bat komunikazio-kabinetea baita.» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

«Alde horretatik, nik uste dut hemen ere lurralde bakoitzean egitura desberdina dagoela... udalerrri batzuek adikzio-teknikarien taldea dute, eta udalerrri batzuek ez dute ...» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

Nabarmentzekoa zen, halaber, programa ez zela behar bezala ikusarazi; izan ere, herritarren artean programa ez da behar bezala ezagutzen.

«Orduan, jarri kartel gehiago.» (Soroslea)

«Bai, baina tira, nik uste dut hor ere ez litzatekeela kartel batera mugatu behar eta, beraz, azkenean hondartza batek mila sarrera izan ditzakeelako eta kartel bat eduki ahal duelako batean eta beste guztietan ezer ez ...» (Osasun-hezkuntzako teknikaria)

4 ONDORIOAK ETA GOMENDIOAK

Kerik Gabeko Guneak/Espacios Libres de Humo programan aldaketaren teoria aplikatzeak hondartzen inguruan aukera eman du, behin ezarrita, epe ertain eta luzera espero diren aldaketak eragin ditzaketen ekintzak identifikatzeko. Azterlan honetan posible izan da programa 2023ko udan ebaluatzea eta, aldi berean, berriz diseinatzea, inplikaturako eragileen proposamenetatik eratorritako ekintza berriak txertatuta.

Nabarmendu behar da, identifikaturako aldaketen artean, ekimenaren azken helburua hondartzetako kontsumoa gutxituz osasunean aldaketak sortzea izan arren, parte hartzen zuten eragileek biztanleriaren ongizatea lortzeko lortu behar diren aldaketa sozialak eta ingurune naturalekoak azpimarratzen zituztela. Aldaketa horien artean, tabako-kontsumoaren desnormalizazioa funtsezko alderdia zen.

Epe labur eta ertainari dagokionez, inplikaturako maila guztietan sentsibilizazioa areagotzeko beharra adierazi zuten. Horrela, azterlanean parte hartu zutenek sumatzen zuten programa finkatzeko ezinbesteko aldaketak direla arduradun politikoen tokiko babes handiagoa, komunikabideen inplikazio handiagoa, hondartzetako langileen konplizitate handiagoa, KGGu programaren onarpen handiagoa eta herritarrek pertsonetikiko eta ingurumenarekiko errespetu handiagoa izatea.

Antolamendu- eta harreman-aldaketei dagokienez, erakundeen arteko elkarlanaren beharra nabarmendu zen, plangintza bateratua egiteko, erakundeen arteko zein erakunde bakoitzaren barruko harremanak hobetu behar dituzte. Halaber, programaren barruan erakunde guztiak aitortzearen eta ikusaraztearen garrantzia azalartzen zen, ikuspegi parte-hartzailea sustatzearen eta aliantza berriak ezartzearen garrantzia.

Antolamendu- eta harreman-aldaketak sektoreen arteko eta erakundeen arteko ekintza eraginkor batera bideratu behar dira, sektore eta erakunde-maila bakoitzaren helburuak eta ekintzak barne hartuta, herritarren ongizatea eta osasuna hobetzeko helburu komuna lortzeko¹³.

Azterlanaren muga artean aipatzekoa da elkarrizketetan eta foku-taldean parte hartzen duten pertsonak ez dituztela programan inplikaturako eragile guztiak ordezkatzeko. Era berean, KGGu programaren aldaketaren teoriak aldaketak izan ditzake parte hartzen duen udalerrri bakoitzaren errealitatearen arabera. Azterlan honen ardatza aldaketa komunak identifikatzea izan da, nahiz eta 3 lurralde historikoetako administrazio-egitura desberdinak eragina izan ahal izan duen emaitzan.

Azterlanaren ebaluazio gisa, emaitzak parte hartzen duten eragileei eta programan inplikaturako teknikariei itzuliko zaizkie. Gainera, lortutako emaitzei buruzko lankidetzak-elkarrizketa sustatuko da, programaren aldaketaren teoriaren printzipioen arabera, identifikaturako aldaketak eta ekarpenak egiteko.

Euskadiko hondartzetan tabako-kontsumoa murrizteko eta, ondorioz, herritarren ongizatea eta osasuna hobetzeko beharrezkotzat jotako aldaketak lortzeko, hainbat ekintza proposatu ziren hainbat alorretan.

Talde espezifikoentzako prebentzio-ekintzen ikuspuntutik, alde batetik, ingurumena zaintzearen garrantzian eragiten duten dinamizazio-saioen kopurua handitzea proposatu zen, eta, aldi berean, sentsibilizazioa aholku laburren bidez lantzea, eta, bestetik, esku-hartzeak hainbat adin-taldeetan oinarrituta planifikatzea.

Hondartzetako langileei (sorosleak) ematen zaien prestakuntzan hondartzetako KGGu programari buruzko beharrezko ezagutzak integratzeko beharra ere baloratu zen, identifikatutako aldaketak errazteko eragile gisa jardun dezaten.

Aldi berean, programa ezagutarazteko, hondartzetako megafonia hainbat hizkuntzatan erabiltzea gomendatzen zen. Baita Instagram bezalako sare sozialen bidez hondartzetan dauden pertsonen zuzendutako publizitate-kanpaina bat egitea ere.

Jasotako beste iradokizun batzuk seinaleztapen-materialean informazio esplizituagoa erabiltzea, hizkuntza desberdinak erabiltzea, hauen kokapena hobetzea eta kartel adierazgarri gehiago jartzea izan ziren. Era berean, KGGu-ren publizitate handiagoa egitea proposatzen zen, hondartza-ingurunean dauden elementuen bidez, hala nola belak, surfeko taulak eta banderatxoak.

Azkenik, ekintza intersektorialaren hobetzea, baterako lana erraztuko duten tresnen bidez, KGGu sarean lan egiten duten teknikarien inplikazioa, eta ez soilik hondartzen inguruan, Kerik Gabeko Euskadi Estrategiaren beste programa batzuk integratzea, hala nola ikastetxeetan aplikatzen dena (Kerik Gabeko Gazteak).

Eta programa udalerraren nortasunaren parte izatea eta berezko zerbait bezala bizitzea lortzeko, dagoeneko onartuta dauden toki-erakundeen aktiboekin lan egitea eta komunitate-lana egitea, herritarrekin batera beste batzuk identifikatzeko.

5 ERREFERENTZIA BIBLIOGRAFIKOAK

1. Sobrino-Armas C, Hernán-García M, Cofiño R. ¿De qué hablamos cuando hablamos de salud comunitaria? Informe SESPAS 2018. *Gac Sanit.* 2018; 32(1): 5-12.
2. Casseti V, Paredes-Carbonell J J, López-Ruiz V et. al. Evidencia sobre la participación comunitaria en salud en el contexto español: reflexiones y propuestas. Informe SESPAS 2018. *Gac Sanit.* 2017; 32(1): 41-47.
3. Casseti V, Paredes-Carbonell J J. La teoría del cambio: una herramienta para la planificación y evaluación participativa en salud comunitaria. *Gac Sanit.*, 2020; 36(6): 305-307.
4. Breuer E, Lee L, De Silva M. et al. Using theory of change to design and evaluate public health interventions: a systematic review. *Implementation Sci*, 2015; 11(63) (2015). <https://doi.org/10.1186/s13012-016-0422-6>
5. World Health Organization. [MPOWER](#). WHO Report of the global tobacco epidemic, 2023 [consultado 05/05/2024]
6. Departamento de Salud. Gobierno Vasco. [Euskadi Libre de Humo](#)/Kerik Gabeko Euskadi [consultado 05/05/2024]
7. Ruprecht, A.A., De Marco, C., Pozzi, P., Mazza, R., Munarini, E., Di Paco, A., Paredi, P., Invernizzi, G. and Boffi, R., (2016). Outdoor second-hand cigarette smoke significantly affects air quality. *European Respiratory Journal*, 48(3), pp.918-920.
8. Okoli C, Johnson A, Pederson A, Adkins S, Rice W. [Changes in smoking behaviours following a smokefree legislation in parks and on beaches](#): an observational study. *BMJ Open*. 2013;3 (6.)
9. Bloch, M, Shopland, D. (2000). Outdoor smoking bans: more than meets the eye. *Tobacco Control*, 9(1), 99.
10. Flouris, A., Vardavas, C., Metsios, G. S., Tsatsakis, A. M., & Koutedakis, Y. (2009). Biological evidence for the acute health effects of secondhand smoke exposure. *American Journal of Physiology-Lung Cellular and Molecular Physiology*, 298(1), L3-L12.
11. Moerman JW, Potts GE. Analysis of metals leached from smoked cigarette litter. *Tobacco Control*, 2011; 20:30-35.
12. Kelly BC, Ikonomou MG, Blair JD, Morin AE, Gobas FA. Food web-specific biomagnification of persistent organic pollutants. *Science*. 2007; 13;317(5835):236-9.
13. Departamento de Salud. Gobierno Vasco. Salud en Todas las Políticas: un marco conceptual para su implementación. *Osagin buletina* nº 4, abril 2013